

6-7 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ 2024

1^ο ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Πρακτικά Συνεδρίου 2024

Επιμέλεια: ELT PRESS

Εκδότης: Εκδόσεις Σπυρόπουλος

ISBN: 978-618-82560-2-6

Εκδόσεις Σπυρόπουλου

Αγ. Γεωργίου 74

154 51, Νέο Ψυχικό

Τηλ: +30 210 6712991

Copyright © 2024, Εκδόσεις Σπυρόπουλος

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή καθ'οιονδήποτε τρόπο του παρόντος βιβλίου χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ιωάννης Κοσμόπουλος, Ειδικός Παιδαγωγός, Εκπαιδευτής Ενηλίκων

Ευστράτιος Παπάνης, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Αιγαίου

Γεράσιμος Ρούσσος, Επιστημονικός Υπεύθυνος του Διεπιστημονικού Κέντρου Λόγου, Μαθησιακών & Αναπτυξιακών Δυσκολιών: «ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Δρ. Αγνή Βίκη, Καθηγήτρια του τμήματος Γεωγραφίας του Πανεπιστημίου του Αιγαίου

Παναγιώτης Γρηγορίου, Καθηγητής Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεσμών στο Τμήμα Κοινωνιολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου

Μάρθα Ηλιοπούλου, Ειδική Παιδαγωγός, Εκπαιδευτρια Ενηλίκων, Συγγραφέας

Ειρήνη Καράμπαση, Υπ. Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Αιγαίου, Προϊσταμένη του Νηπιαγωγείου Μυτιλήνης

Δρ. Αλέξανδρος Παπάνης, Υπ. Διδάκτωρ Αριστοτελείου Πανεπιστημίου

Έλενα Πρασσά, Υπ. Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Αιγαίου

Κωνσταντίνα Σκαναβή, Υπ. Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Αιγαίου

ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Ιωάννης Κοσμόπουλος - Ειδικός Παιδαγωγός, Εκπαιδευτής Ενηλίκων

Γεράσιμος Ρούσσος - Επιστημονικός Υπεύθυνος του Διεπιστημονικού Κέντρου Λόγου, Μαθησιακών & Αναπτυξιακών Δυσκολιών: «ΑΝΑΠΤΥΞΗ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ»

Δημήτρης Σπυρόπουλος - Διοργανωτής Συνεδρίων, Εκδότης

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή	8
Στη Μνήμη του Γιάννη Κοσμόπουλου: Ένας Πρωτοπόρος στην Ειδική Αγωγή 9	
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ.....	10
Μαθησιακές Δυσκολίες στο Ελληνικό Σχολείο: Η Ελληνική Εκπαιδευτική Πραγματικότητα Απέναντι στις Μαθησιακές Δυσκολίες. Προτάσεις Παρέμβασης	10
Εφαρμογή στην Τάξη Γενικής Παιδείας Τεχνικών Συμπερίληψης Παιδιών με Μαθησιακές Δυσκολίες	17
Οι Επιτελικές Λειτουργίες και η Σημασία τους στην Παρέμβαση Μαθητών με Μαθησιακές Δυσκολίες	22
Ο Ρόλος ενός Κοινοτικού Κέντρου Ψυχικής Υγείας Παιδιού και Εφήβου στην Έγκαιρη Διάγνωση και Πρώιμη Παρέμβαση	27
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΝΕΥΡΟΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ	27
Ο Ρόλος του Ειδικού Παιδαγωγού σε ένα Σύγχρονο Συμπεριληπτικό Σχολείο	30
Το Θεατρικό Παιχνίδι στην Ειδική Ενταξιακή Εκπαίδευση στο Ελληνικό Σχολείο του 21ου Αιώνα	39
Η Εφαρμογή του Lego®-Based Therapy στην Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή	49
Έχει το Παιχνίδι Όρια; Δουλεύοντας το Θέμα των Ορίων Παιγνιοθεραπευτικά	54
Πρόγραμμα Ψυχοεκπαίδευσης Γονέων & Φροντιστών Σχετικά με τις Καταστάσεις Αυτιστικού Φάσματος: CYGNET	55
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ.....	55
Τα Πλεονεκτήματα της συν-Θεραπείας Σε Παιδί με Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (Μελέτη Περίπτωσης)	65
Μαθησιακές Δυσκολίες-Πολυαισθητηριακή Προσέγγιση Διδασκαλίας	70
Ο Ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού στην Ειδική Αγωγή	77
Τα Οφέλη και οι Στρατηγικές της Φυσικής Αγωγής στα Παιδιά με ΔΑΦ	85
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΙΣΘΗΤΙΚΟΚΙΝΗΤΙΚΗ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ	85
Υποστήριξη των Ανθρώπων με Οπτική και Άλλες Αναπηρίες στην Ελλάδα: Το Παράδειγμα της Αμυμώνης	86
Πρώιμη Παρέμβαση: Ενίσχυση των Αναδυομένων Ικανοτήτων κάθε Μικρού Ήρωα	87
Ταξιδεύοντας με το Πλοίο της Συνεκπαίδευσης	91

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΣΥΜΠΕΡΙΛΗΨΗ ΚΑΙ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ 91

Το ταξίδι του Οδυσσέα και της Καλυψούς με τα Μάτια της Ψυχής- Πρόγραμμα Συνεκπαίδευσης.	92
Παράλληλη Οικογένεια: Μελέτη Περίπτωσης, Μαρτυρία Γονέα	98
Μελέτη Περίπτωσης Παιδιού με Σπάνιο Σύνδρομο Coffin Siris	99
Η Συμπεριληπτική Εκπαίδευση Μαθητών/-τριών με Κώφωση - Βαρηκοΐα	102
Με Ένα Επιπλέον Χρωμόσωμα σε Τάξη του Ελληνικού Τυπικού Σχολείου: Μελέτη Περίπτωσης Παιδιού Α' Δημοτικού	109

ΘΕΜΑΤΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙ: Η ΔΙΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΟΜΑΔΑ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΑΓΩΓΗ ... 116

Το ΓΣΔ (Γνωσιακό Συμπεριφορικό Δράμα) και η Διεπιστημονική Ομάδα	116
--	-----

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ 118

Αξιολόγηση στην Αγγλική Γλώσσα Μαθητών με Δυσλεξία και Διάχυτες Αναπτυξιακές Διαταραχές	118
---	-----

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΥΤΙΣΜΟΣ 124

Asperger: Το Σύνδρομο του «Μικρού Σοφού» Προτάσεις, Στρατηγικές και Τεχνικές Διδασκαλίας για την Αντιμετώπιση των Συμπτωμάτων και Προοπτικές για το Μέλλον ...	124
Μουσική και Αυτισμός, μια Νέα Παιδαγωγική Προσέγγιση	127
Βιωματική Μάθηση και Αυτισμός: Η Μοντεσσοριανή Μέθοδος στην Ειδική Αγωγή	138
Σαμποτάροντας τον Αυτισμό	139
Πρότυπη Δοκιμασία Αξιολόγησης της Μαθησιακής Ετοιμότητας για το Γυμνάσιο	141

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΑΘΗΣΙΑΚΕΣ ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ - ΔΥΣΛΕΞΙΑ 141

Ακριβής Διαχωρισμός Παιδιών με και Χωρίς Μαθησιακές Δυσκολίες -Δυσλεξία με Βάση το Κοινωνικο-ψυχο-εκπαιδευτικό τους Προφίλ	147
Το Γλωσσικό Υπόβαθρο της Αναπτυξιακής Δυσλεξίας	152
Μαθησιακές Ευκαιρίες Αναλυτικών Προγραμμάτων για Μαθητές με Υψηλό Κίνδυνο Μαθησιακών Δυσκολιών στα Γενικά Σχολεία: Μια Συγκριτική Μελέτη δύο Προγραμμάτων Σπουδών στην Αγγλία και στην Ελλάδα	153
Πώς Μπορεί η ΔΕΠΥ να Επηρεάσει τους Δασκάλους και τους Προσχολικούς Μαθητές στην Ξενογλώσση Τάξη;	161

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΔΕΠΥ 161

Αντιμετώπιση των Γνωστικών Δυσκολιών των Μαθητών με ΔΕΠΥ στην Αίθουσα Ξένης Γλώσσας	168
---	-----

ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ	169
Συμβουλευτική Γονέων: Ο Εκπαιδευτικός ως Σύμβουλος.	169
ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ.....	180
Εξατομικευμένο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα: Αδυναμίες και Δυνατότητες Εφαρμογής του	180
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ.....	186
Θεραπεία μέσω ... σκύλων: Pet Therapy	186
Διαταραχές Αισθητηριακής Ρύθμισης και Επεξεργασίας σε Παιδιά με Αναπτυξιακές Διαταραχές Προσχολικής και Σχολικής Ηλικίας	187
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ & ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΟΣ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΣ	189
Το Αντιλαμβανόμενο Στρες, η Επαγγελματική Εξουθένωση και Ικανοποίηση των Εκπαιδευτικών και Μελών του Ειδικού Εκπαιδευτικού και Ειδικού Βοηθητικού Προσωπικού Γενικής και Ειδικής Αγωγής Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης	189
Ισοτιμία στην Εργασία: Η ανάγκη συμβουλευτικής και επαγγελματικού προσανατολισμού σε παιδιά με ειδικές ανάγκες.	202
Συνηγορία – Συμπερίληψη σε Εκπαιδευτικά Πλαίσια	213
Εναλλακτικά Περιβάλλοντα Εκπαίδευσης στην Ειδική Αγωγή: Οργανώνοντας μία Χριστουγεννιάτικη Δωροέκθεση από τους Μαθητές του ΕΕΕΕΚ Καλαμάτας (Μελέτη Περίπτωσης)	214
ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ & ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ.....	221
ChatGPT: Μια Ψηφιακή Γέφυρα στην Ειδική Εκπαίδευση. Ξεκλειδώνοντας Δυνατότητες και Ανοίγοντας Ορίζοντες	221
Καινοτόμες τεχνολογικές πλατφόρμες σε ένα «Σχολείο για Όλους»	222
Διερευνώντας τις Ανάγκες των Ελλήνων Εκπαιδευτών Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης ως προς τη Συμπεριληπτική Εκπαίδευση STEAM	228
Τεχνητή Νοημοσύνη και Διαταραχή Αυτιστικού Φάσματος (ΔΑΦ): Διάγνωση και Εκπαιδευτικές Εφαρμογές	229
ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΟΜΙΛΗΤΩΝ.....	237

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ

Εξατομικευμένο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης στο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα: Αδυναμίες και Δυνατότητες Εφαρμογής του

Αδριανός Γ. Μουταβελής

Σύμβουλος Εκπαίδευσης Ειδικής Αγωγής & Ενταξιακής Εκπαίδευσης, ΥΠΑΙΘΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η ειδική εκπαίδευση σε παγκόσμιο επίπεδο έχει θεσμοθετηθεί και σταθερά υποστηρίζει τον σχεδιασμό και την εφαρμογή Εξατομικευμένων Προγραμμάτων Εκπαίδευσης (ΕΠΕ) για τους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ΕΕΑ). Η παιδαγωγική ανάγκη πηγάζει από το γεγονός ότι κάθε μαθητής με ΕΕΑ είναι έντονα διαφορετικός σε σχέση με τους συνομηλίκους του. Η παρούσα μελέτη καταγράφει την περιορισμένη νομοθετική συστηματικότητα και καθοδήγηση της σχολικής κοινότητας, με αναμενόμενες επιπτώσεις στην αποτελεσματικότητα της εκπαιδευτικής παρέμβασης. Παρατηρείται απουσία ύπαρξης ΕΠΕ ή στρεβλώσεις εκ μέρους της εκπαιδευτικής κοινότητας. Τα ανωτέρω οδήγησαν στη δημιουργία ενός συγκεκριμένου Μοντέλου για τον σχεδιασμό, τη χρήση και τη διαρκή ανατροφοδότηση ΕΠΕ. Το Μοντέλο ΕΠΕ δημιουργήθηκε εφαρμόστηκε και αξιολογήθηκε σε συνεργασία των σχολείων ειδικής εκπαίδευσης των προαστίων της νότιας Αττικής με το Παιδαγωγικό Τμήμα Ειδικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Αποδίδει με απλό τρόπο, συγκεκριμένες διαδικασίες-βήματα, τα οποία ανατροφοδοτούμενα ως σχέδιο δράσης, οδηγούν στη δημιουργία ΕΠΕ για κάθε μαθητή ξεχωριστά. Επιπλέον, ξεκαθαρίζει τους ρόλους στη διαδικασία, κάθε μέλους του προσωπικού του σχολείου, της διεπιστημονικής ομάδας υποστήριξης του μαθητή, της οικογένειάς του, καθώς και του ιδίου. Η παρούσα προσπάθεια ενισχύεται περαιτέρω με την ύπαρξη ψηφιακής πλατφόρμας, η οποία δίνει πλήθος δυνατοτήτων στους χρήστες λειτουργώντας ταυτόχρονα ως χώρος ενημέρωσης, συγγραφής κι ως αποθετήριο. Προτείνεται η γενίκευση του Μοντέλου ΕΠΕ, ως νομοθετική πρόταση της Πολιτείας καλύπτοντας έτσι, το σοβαρό κενό στη μέχρι τώρα εκπαίδευση των μαθητών με ΕΕΑ.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΕΞΑΤΟΜΙΚΕΥΜΕΝΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ (ΕΠΕ)

Η ειδική εκπαίδευση είναι η παρέμβαση μέσω της διδασκαλίας στους μαθητές με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες (ΕΕΑ) (Heward, Alber-Morgan, & Konrad, 2017). Εδώ, οι ενδοατομικές, καθώς και οι διατομικές διαφορές, που εμφανίζουν σε σχέση με τους συμμαθητές τους είναι ιδιαίτερα υψηλές, αδύνατον να καλυφτούν χωρίς επιπλέον πρόνοια. Μοιάζει δε συχνά, να δυσχεραίνεται έντονα η καθημερινή εκπαιδευτική πράξη, καθώς και η προσωπική πρόοδό τους. Έτσι, ως παράδειγμα, ενδοατομικά, ένας μαθητής με ΕΕΑ ενδέχεται να έχει πολύ καλή αποκωδικοποίηση του γραπτού λόγου αλλά χαμηλή κατανόησή του (Παντελιάδου, 2011). Επιπλέον, διατομικά, ενδέχεται να έχει πολύ μεγαλύτερη δυσκολία σε σχέση με τους συνομηλίκους του στην αναστολή και στον έλεγχο της συμπεριφοράς του με εκρήξεις θυμού και μεγάλη ένταση (Κολιάδης, 2010).

Ως εκ τούτου, το κοινό σχολικό πρόγραμμα, ίσως και στο σύνολό του, αδυνατεί να ανταποκριθεί στις διευρυμένες ανάγκες υποστήριξης ενός μαθητή με ΕΕΑ (Smith & Tyler, 2019). Τα προβλήματα τότε εκφράζονται στις δυσκολίες της ρουτίνας και των διαδικασιών του σχολείου, όπως για παράδειγμα, το να παραμείνει ήσυχος στην τάξη, να σηκώνει το χέρι του, να περιμένει τη σειρά του, όπως οι υπόλοιποι συμμαθητές του. Και ταυτόχρονα, τα Αναλυτικά Προγράμματα Σπουδών (ΑΠΣ) τα σχολικά εγχειρίδια, καθώς και η ίδια η διδασκαλία, συχνά, δεν ανταποκρίνεται στο αναπτυξιακό του επίπεδο με αποτέλεσμα, ο μαθητής με ΕΕΑ να αποτυγχάνει. Με τη σειρά της, κάθε τέτοια μικρή αποτυχία συμπεριφορική ή γνωστική, δημιουργεί έναν διαρκώς ανατροφοδοτούμενο κύκλο, όπου το σχολείο και η εκπαίδευση, γίνονται ολοένα και περισσότερο απεχθής, μεγαλώνοντας ακόμη

περισσότερο τις πιθανότητες αποτυχίας.

Όλα αυτά έχουν από νωρίς προβληματίσει την εκπαίδευση και ταυτόχρονα, οξύνθηκαν περισσότερο τις τελευταίες δεκαετίες, κυρίως με την έλευση των διαδικασιών συνεκπαίδευσης και συμπερίληψης. Είναι πολλαπλά ωφέλιμο, όλοι οι μαθητές να συμπεριλαμβάνονται στην εκπαίδευση, να συνεκπαιδεύονται κι αυτό συχνά, κάνει τις διαφορές ανάμεσα τους περισσότερο έντονες.

Έτσι, με σκοπό την άμβλυνση των ανωτέρω και την άρση των εμποδίων στη μάθηση, ο σχεδιασμός και η εφαρμογή της παρέμβασης είναι ανάγκη να είναι προσωποκεντρικά εστιασμένοι, ξεχωριστά για κάθε μαθητή με ΕΕΑ κι αυτό, στο σύνολό του, αποτελεί το Εξατομικευμένο Πρόγραμμα Εκπαίδευσης (ΕΠΕ).

«Το ΕΠΕ αποτελεί παιδαγωγικό κείμενο δυναμικού, εξελίξιμου χαρακτήρα, το οποίο έχει αναπτυχθεί με συνεργατικές διαδικασίες της διεπιστημονικής ομάδας παρέμβασης του μαθητή με αναπηρία ή ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, της οικογένειάς του και ίσως του ιδίου. Έχει σκοπό να περιγράψει το παρόν επίπεδο ανάπτυξης του παιδιού, να καθοδηγήσει με συγκεκριμένους στόχους και χρονοδιάγραμμα την εκπαίδευσή του και να περιγράψει τους χρησιμοποιούμενους πόρους» (Μουταβελής & Τζιβινίκου, 2019, σελ. 9).

Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι το ΕΠΕ αποτελεί μορφή έρευνας δράσης. Ξεκινά με τον προβληματισμό σχετικά με το αν ένας μαθητής χρειάζεται υποστήριξη από την ειδική εκπαίδευση. Ακολουθεί μια οικοσυστημική αξιολόγηση του μαθητή και του περιβάλλοντός του με εκπαιδευτικό προσανατολισμό. Στη συνέχεια, σε διεπιστημονικό πλαίσιο, προτείνεται ενδεχομένως η υποστήριξή του. Εφαρμόζεται η παρέμβαση ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται συνεχώς και αξιολογείται το ΕΠΕ, με συνεχείς προσαρμογές και βελτιώσεις να γίνονται όπου χρειάζεται.

ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΠΕ ΣΤΗΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑ

Κατά τη δεκαετία του 1970, μια περίοδος που θεωρείται ότι έθεσε τα θεμέλια για την ανάπτυξη της ειδικής εκπαίδευσης στις Ηνωμένες Πολιτείες (Heward et al., 2017), ξεκίνησε και γενικεύτηκε η συστηματική χρήση του Individualized Education Program, IEP (Εξατομικευμένου Προγράμματος Εκπαίδευσης, ΕΠΕ). Αυτό επιτεύχθηκε εν πολλοίς, μέσω της ψήφισης

του νόμου Public Law 94-142, Education for All Handicapped Children Act (ΕΑΗCΑ) το 1975, όπου εκεί το ΕΠΕ περιγράφηκε ως επίσημο έγγραφο της εκπαιδευτικής πολιτικής, υποχρέωση της Πολιτείας και δικαίωμα κάθε μαθητή με ΕΕΑ. Είναι δε ανάγκη να σημειωθεί, ότι ο συγκεκριμένος νόμος αποτέλεσε τη σημαντικότερη προσπάθεια της αμερικανικής κυβέρνησης να διασφαλίσει ισότιμες εκπαιδευτικές ευκαιρίες για παιδιά με ΕΕΑ, προσφέροντας τους «δωρεάν κατάλληλη δημόσια εκπαίδευση» (Free Appropriate Public Education, FAPE) (Hott, Jones, Rodriguez, Brigham, Martin & Mirafuentes, 2021; Wilmshurst & Brue, 2018).

Η ενίσχυση αυτής της προσπάθειας συνεχίστηκε με την έλευση του νόμου Individuals with Disabilities Education Act (IDEA) το 1997, και κατόπιν με την IDEA Improvement Act (IDEIA) το 2004 (Pierangelo & Giuliani, 2007; Burton, 2018). Στο σύνολό τους οι ανωτέρω νόμοι εισήγαγαν επιπλέον διατάξεις και μέτρα που ενίσχυσαν το πλαίσιο της ειδικής εκπαίδευσης, διασφαλίζοντας ότι τα παιδιά με ΕΕΑ θα έχουν πρόσβαση σε εκπαιδευτικές υπηρεσίες που είναι εξατομικευμένες και κατάλληλες για τις ικανότητες και ανάγκες τους και αυτές θα περιγράφονται στο ΕΠΕ τους.

Από τότε και μέχρι σήμερα, το ΕΠΕ έχει καταστεί ζωτικής σημασίας εργαλείο για τους εκπαιδευτικούς, τους γονείς και τους μαθητές με ΕΕΑ. Το ΕΠΕ καθοδηγεί όλες τις πτυχές του προγράμματος ειδικής εκπαίδευσης του μαθητή, συμπεριλαμβανομένων των στόχων, των υπηρεσιών που θα παρέχονται, καθώς και των μεθόδων αξιολόγησης (Hott, et al., 2021, p. 14). Η ανάγκη για την ύπαρξη και χρήση του ΕΠΕ έχει αναγνωριστεί και γενικευτεί σε ολόκληρη τη δυτική παγκόσμια εκπαιδευτική κοινότητα, με όλες τις χώρες να θεσπίζουν αντίστοιχες εθνικές νομοθεσίες που αντικατοπτρίζουν τις ίδιες αρχές και πρακτικές (π.χ., Eurydice. (n.d.). National description. Ανακτήθηκε Ιούνιος 14, 2024, από https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/national-description_en).

Έτσι, η αναγνώριση της σημασίας του ΕΠΕ και η υιοθέτηση του ως βασικό εργαλείο της ειδικής εκπαίδευσης υπογραμμίζει την παγκόσμια δέσμευση για την παροχή ισότιμων ευκαιριών εκπαίδευσης για όλους τους μαθητές, ανεξαρτήτως των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών τους. Αυτή η δέσμευση αποτελεί τη βάση για τη συνεχή εξέλιξη και βελτίωση των εκπαιδευτικών

KΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ

προγραμμάτων και υπηρεσιών που προσφέρονται σε μαθητές με ΕΕΑ. Ως εκ τούτου, η ύπαρξη νομοθεσίας για το ΕΠΕ θεωρείται απαραίτητη στα σύγχρονα εκπαιδευτικά συστήματα λόγω της ζωτικής σημασίας που έχει για την εκπαιδευτική πορεία και την ολιστική ανάπτυξη του κάθε μαθητή με ΕΕΑ

ΤΟ ΕΠΕ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΚΑΙ ΔΥΝΑΜΙΕΣ ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ

Σχετικά με το νομοθετικό πλαίσιο, στη χώρα μας, το ΕΠΕ εισήχθη στη νομοθεσία το 2000 (Νόμος Υπ' Αριθ. 2817), με καθυστέρηση περίπου 25 ετών σε σύγκριση με άλλες χώρες όπως οι ΗΠΑ, όπου ο νόμος EAHCA (Education for All Handicapped Children Act) θεσπίστηκε το 1975.

Επιπρόσθετα, πρόσφατη έρευνα της εκπαιδευτικής νομοθεσίας της χώρας μας αναδεικνύει την ύπαρξη δεκατριών πρωτότυπων μέσα σε ένα σύνολο εικοσιενός νομοθετημάτων, που συχνά επαναλαμβάνονται (Μουταβελής & Τζιβινίκου, 2020). Τα πρωτότυπα αυτά χαρακτηρίζονται από σύντομα κείμενα με περιορισμένη περιγραφή των διαδικασιών και των φορέων ή των προσώπων που εμπλέκονται στη δημιουργία και χρήση του ΕΠΕ. Είναι σημαντικό να σημειωθεί ότι η σχετική νομοθεσία είναι συχνά αντιφατική σε σχέση με τα ανωτέρω, προκαλώντας ακόμη μεγαλύτερη σύγχυση αναφορικά με τη χρησιμότητα και τον τρόπο διαχείρισης του ΕΠΕ στη σχολική κοινότητα.

Έτσι, με δεδομένη την απουσία ξεκάθαρα νομοθετικού πλαισίου, δεν είναι παράδοξο η συστηματικότητα χρήσης των ΕΠΕ απουσιάζει από τα σχολεία. Συγκεκριμένα, το προσωπικό των ειδικών σχολείων θεωρεί ολόκληρη τη διαδικασία ως δύσκολη, γραφειοκρατική, με μικρό όφελος (Μουταβελής & Τζιβινίκου, 2021). Έχει δε από νωρίς επισημανθεί ότι «το κυριότερο πρόβλημα για τη χώρα μας είναι ότι το ΕΠΕ αποτελεί την εξαίρεση και όχι τον κανόνα στο σχεδιασμό της εκπαίδευσης των παιδιών με ΕΕΑ» (Αναστασίου & Μπαντούκα, 2007, σελ. 359). Έτσι, το κρισιμότερο μοιάζει να μην είναι απλά η ποιότητα της συγγραφής των ΕΠΕ που δημιουργούν τα ειδικά σχολεία για τους μαθητές τους, αλλά η ίδια η απουσία τους.

Η ανεπαρκής νομοθετική καθοδήγηση, σε συνδυασμό με την έλλειψη κουλτούρας υποστήριξης του ΕΠΕ από την πλευρά της σχολικής κοινότητας, δημιουργούν έναν αέναο κύκλο προβλημάτων. Η νομοθεσία που δεν παρέχει

σαφείς και συγκεκριμένες οδηγίες για την εφαρμογή και την αξιολόγηση του ΕΠΕ, αφήνει τα σχολεία και τους εκπαιδευτικούς χωρίς την αναγκαία καθοδήγηση και υποστήριξη. Δεν υφίσταται καθορισμένη διαδικασία που θα δεσμεύει τις εκπαιδευτικές δομές στην οργάνωση κι εφαρμογή του ΕΠΕ. Αυτή η περιορισμένη σαφήνεια, καθώς και η έλλειψη υποστήριξης από τη σχολική κοινότητα οδηγούν σε αναποτελεσματικές πρακτικές και εφαρμογές οδηγώντας εντέλει σε ανισότητες και διακρίσεις εις βάρος των μαθητών με ΕΕΑ, που a priori χρειάζονται προσωποποιημένη εκπαιδευτική υποστήριξη.

Το ΕΠΕ σε παγκόσμιο επίπεδο, στηρίζεται στη διεπιστημονικότητα της παρέμβασης με την συμμετοχή των γονέων και ίσως του ίδιου του μαθητή με ΕΕΑ (Smith & Tyler, 2019). Ταυτόχρονα, η απουσία σαφούς καθοδήγησης έχει ως αποτέλεσμα να μην υφίσταται συγκεκριμένη διαδικασία για τον σχεδιασμό, την εφαρμογή, καθώς και την αξιολόγηση του ΕΠΕ. Έτσι, πλήττεται η διεπιστημονική συνεργασία και αναζητούνται οι ρόλοι των εμπλεκόμενων. Αιωρούνται ερωτήματα σχετικά με το ποια είναι η εμπλοκή των γονέων στο ΕΠΕ του παιδιού τους, αν είναι καθαρά ζήτημα αποκλειστικά του σχολείου και του προσωπικού του ή αν εμπλέκει και τους άλλους ειδικούς επιστήμονες που ενδεχομένως ασχολούνται με τον μαθητή (π.χ. απογευματινή παρέμβαση σε κέντρο θεραπειών).

Η περιορισμένη δε συνεργασία αποτέλεσμα απουσίας ορισμού των ρόλων, μειώνει την αποτελεσματικότητα των προγραμμάτων παρέμβασης και τη δυνατότητα παροχής ολιστικής υποστήριξης. Οι συνεργατικές πρακτικές μεταξύ σχολείου και οικογένειας μοιάζει εδώ να μην είναι επαρκείς. Συχνά, η συμμετοχή των γονέων στη διαδικασία σχεδιασμού και εφαρμογής του ΕΠΕ παραλείπεται ή δεν αξιοποιείται σωστά. Αυτό, ως γεγονός, αναμένεται να μειώσει την αποτελεσματικότητα του προγράμματος παρέμβασης, αφού αποκλείεται έτσι, η δυνατότητα γενίκευσης που πρέπει να έχει στο σπίτι κι αλλού.

Επιπλέον, είναι ανάγκη να καταγραφεί ότι η περιορισμένη επιμόρφωση των εκπαιδευτικών αποτελεί σημαντική πρόκληση για την αποτελεσματική εφαρμογή του ΕΠΕ. Οι εκπαιδευτικοί καλούνται να διαχειριστούν πολύπλοκες και απαιτητικές καταστάσεις στερούμενοι την απαραίτητη γνώση και τα εργαλεία της διεπιστημονικής παρέμβασης του ΕΠΕ, γεγονός που αναμένεται να επιφέρει αναποτελεσματική διδασκαλία και διαχείριση της τάξης. Έτσι τίθεται το ερώτημα, κοινό και στη

χώρα μας «πώς μπορεί να παρασχεθεί κατάλληλη εκπαίδευση όταν οι εκπαιδευτικοί που εργάζονται με μαθητές με αναπηρία δεν κατανοούν τι θα πρέπει να περιλαμβάνει η εκπαίδευση των μαθητών του! Η απάντηση είναι προφανής: υπό αυτές τις συνθήκες δεν μπορεί να παρασχεθεί κατάλληλη εκπαίδευση» (Smith & Tyler, 2019, σελ. 159).

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΟΥ ΕΠΕ ΜΕΣΩ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ ΕΠΕ

Η έλλειψη συστηματικής εκπαιδευτικής νομοθεσίας και εφαρμογής του ΕΠΕ στην πράξη, πλήττουν ταυτόχρονα την έρευνα για τη θεματική, η οποία ως συνεπαγωγή είναι ιδιαίτερα περιορισμένη στην Ελλάδα. Στηρίζεται αποκλειστικά σε λιγοστές μελέτες περίπτωσης μαθητών (π.χ. Αναστασίου & Μπαντούνα, 2007) ή ενός μοναδικού σχολείου (π.χ. Γελαστοπούλου, 2020).

Έτσι, με σκοπό την αντιμετώπιση του κενού που υπάρχει σχετικά με την ύπαρξη δομημένου πλαισίου για τη χρήση των ΕΠΕ στη χώρα μας δημιουργήθηκε μέσα από την έρευνα το Μοντέλο ΕΠΕ σε συνεργασία με τις Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής & Εκπαίδευσης (ΣΜΕΑΕ) Δ' Αθήνας και το Τμήμα Ειδικής Αγωγής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Αρχικά, εξετάστηκε η χρήση των ΕΠΕ όπως καταγράφεται στη διεθνή βιβλιογραφία, αναλύθηκε η ελληνική εκπαιδευτική νομοθεσία που σχετίζεται με το θέμα και ερευνήθηκε η ύπαρξη και εφαρμογή των ΕΠΕ στις ΣΜΕΑΕ μέσα από τη μελέτη των ατομικών φακέλων των μαθητών. Στη συνέχεια, αναπτύχθηκε και υλοποιήθηκε πιλοτικά με τη συνεργασία έξι ΣΜΕΑΕ το συγκεκριμένο Μοντέλο ΕΠΕ. Πριν από την εφαρμογή, πραγματοποιήθηκε επιμόρφωση του προσωπικού και παρέχονταν συνεχής υποστήριξη καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας. Το Μοντέλο ΕΠΕ συνίσταται στην ύπαρξη συγκεκριμένων βημάτων που ακολουθεί η σχολική κοινότητα, περιγραφή και ξεκαθάρισμα των ρόλων του εμπλεκόμενου προσωπικού, της οικογένειας, του μαθητή με ΕΕΑ. Εμπεριέχει έντυπα επικοινωνίας με την οικογένεια, έντυπο ΕΠΕ, οδηγό σχεδιασμού και εφαρμογής, καθώς και δομημένη εκπαίδευση του προσωπικού.

Το Μοντέλο ΕΠΕ περιγράφει τη διαδικασία, τους βαθμούς ευελιξίας της, τους ρόλους που έχει σε αυτήν ο Διευθυντής σχολείου, η Ομάδα ΕΠΕ, ο Συντονιστής της δημιουργίας ΕΠΕ, η οικογένεια, ο Σύμβουλος Εκπαίδευσης και το ΚΕΔΑΣΥ (Μουταβελής, Τζιβινίκου, 2019). Συγκεκριμένα, η διαδικασία ακολουθεί γραμμική

εμφάνιση με την μορφή βημάτων, με σκοπό να διευκολύνει τη σχολική μονάδα στον τρόπο διαχείρισης. Δημιουργήθηκε από τον ερευνητή και στη συνέχεια της εφαρμογής εμπλουτίστηκε και διαφοροποιήθηκε, από τις απόψεις των Διευθυντών και του προσωπικού των σχολικών μονάδων. Ως παράδειγμα, τα βήματα της διαδικασίας ξεκινούν με τον Δ/ντη της ΣΜΕΑΕ που σε συνεργασία με το προσωπικό ορίζουν για κάθε μαθητή ξεχωριστά, την Ομάδα σύνταξης του ΕΠΕ, με Συντονιστή της τον υπεύθυνο εκπαιδευτικό της τάξης (βλ. επιπλέον για το θέμα Μουταβελής & Τζιβινίκου, 2019).

Το σύνολο της διαδικασίας έχει οριστεί με υψηλό βαθμό ευελιξίας, με σκοπό το Μοντέλο ΕΠΕ να μπορεί να προσαρμοστεί στο σύνολο της σχολικής κοινότητας χωρίς να γίνεται έκπτωση στη φιλοσοφία του ΕΠΕ. Σκοπεύει ως παράδειγμα να μπορεί να τύχει εφαρμογής σε διαφορετικές σχολικές βαθμίδες (νηπιαγωγεία, δημοτικά, δευτεροβάθμια) και διαφορετικά σχολεία π.χ. για παιδιά με κώφωση και βαρηκοΐα, τύφλωση.

Επιπλέον, το Μοντέλο ΕΠΕ περιγράφει κατά το δυνατόν με ακρίβεια τους ρόλους των συμμετεχόντων Διευθυντή σχολείου, της Ομάδας ΕΠΕ, του Συντονιστή ΕΠΕ, τους εκπαιδευτικούς ειδικοτήτων, ειδικό εκπαιδευτικό προσωπικό, ειδικό βοηθητικό προσωπικό, άλλους ειδικούς επιστήμονες, γονείς και μαθητή με ΕΕΑ. Έτσι, ως παράδειγμα για τον κρίσιμο ρόλο του Διευθυντή περιγράφει ότι είναι ο ρυθμιστής της αλλαγής της κουλτούρας του σχολείου. Η ενεργητική συμμετοχή του δίνει τον καθοριστικό, καλό ρυθμό στην ομάδα. Έχει γνώση του ΕΠΕ του κάθε μαθητή ξεχωριστά και παρακολουθεί τη διαδικασία. Είναι ανάγκη δε, να προσπαθεί να διατηρείται η διαδικασία με υψηλή προτεραιότητα στη σχολική του μονάδα, ως μια μη τυπικού και μη γραφειοκρατικού χαρακτήρα. Να παραμένει δηλαδή ουσία της εκπαίδευσης του μαθητή και όχι διαδικασία ρουτίνας (Moutavelis & Tzivinikou, 2023).

Σχετικά με τους γονείς, η συμμετοχή τους στη σύνταξη του ΕΠΕ είναι αυτονόητη, προβλέπεται από τη διεθνή πρακτική (Heward et al., 2017; Smith & Tyler, 2019) και εθνική νομοθεσία (π.χ. Υπουργική απόφαση 85317/Δ3, 2019). Η ενεργός συμμετοχή τους αυξάνει την αποτελεσματικότητα του ΕΠΕ και της εκπαιδευτικής παρέμβασης, βοηθώντας στη γενίκευση και συνέχιση της παρέμβασης στο σπίτι και στο κοινωνικό περιβάλλον (Goldman & Burke, 2016). Ως εκ τούτου, το Μοντέλο ΕΠΕ προτείνει τους γονείς ως ισότιμα μέλη της Ομάδας

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΟΜΙΛΙΑ

ΕΠΕ. Όμως, στην παρούσα φάση, υπηρετώντας την κουλτούρα των ελληνικών σχολείων, καθώς και τη νομοθεσία (π.χ. Υπουργική απόφαση 85317/Δ3, 2019) αποδέχεται ότι οι γονείς ως ελάχιστο είναι ανάγκη να πληροφορούνται και να ανατροφοδοτούνται, δίνοντας την άποψή τους, η οποία όμως δεν θα είναι δεσμευτική για τον σχεδιασμό και την εφαρμογή του ΕΠΕ.

Σχετικά με τις συναντήσεις της Ομάδας ΕΠΕ με τους γονείς, αυτές καθορίζονται αποκλειστικά από τη σχολική μονάδα, ανάλογα με τις δυνατότητές της, σε πόρους, ανθρώπους και χρόνο. Αφορούν, Αρχική Συνάντηση Παράδοσης ΕΠΕ, Ενδιάμεση Συνάντηση/σεις Ανατροφοδότησης και Τελική Συνάντηση Ανασκόπησης. Σε αυτές θα ήταν ωφέλιμο να συμμετέχει το σύνολο της Ομάδας ΕΠΕ, όμως εξαρτάται αποκλειστικά και πάλι από τους πόρους και τη διαθεσιμότητα του σχολείου. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στους γονείς, που το σχολείο θεωρεί ότι έχουν ανάγκη συμβουλευτικής και διαμεσολάβησης, εκεί, η παρουσία του συνόλου της Ομάδας είναι ίσως αναγκαία.

Επιπλέον, εργαλεία όπως τα διαδραστικά λογισμικά, οι ηλεκτρονικές πλατφόρμες μάθησης, και οι υποστηρικτή τεχνολογία, ενισχύουν την εξατομικευμένη διδασκαλία και επιτρέπουν την παροχή άμεσης ανατροφοδότησης. Η παρούσα προσπάθεια του Μοντέλου ΕΠΕ ενισχύεται περαιτέρω με την αρωγή του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και τη δημιουργία ψηφιακής πλατφόρμας. Αυτή δίνει πλήθος δυνατοτήτων στους χρήστες λειτουργώντας ταυτόχρονα ως χώρος ενημέρωσης, συγγραφής κι ως αποθετήριο ΕΠΕ. Είναι ιδιαίτερα σημαντικό ότι σε αυτή την πλατφόρμα, το ΕΠΕ δημιουργείται αλληλεπιδραστικά από τα διαφορετικά μέλη της διεπιστημονικής ομάδας ως συνεργατικό έγγραφο.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Στο σύνολό του, το Μοντέλο ΕΠΕ με την διαδικασία που προτείνει και το υλικό που διαθέτει, αποτελεί μια ολοκληρωμένη και ήδη εφαρμοσμένη μέθοδο. Είναι φιλικό, απόλυτα συμβατό με τη δεοντολογία της ειδικής εκπαίδευσης, την εκπαιδευτική νομοθεσία και την ελληνική σχολική κουλτούρα. Η δε ύπαρξη ψηφιακής πλατφόρμας προχωρεί περαιτέρω την ευχρηστία του. Έτσι, προτείνεται το Μοντέλο ΕΠΕ να υιοθετηθεί νομοθετικά, ως κεντρική πρόταση της Πολιτείας και σύντομα να εφαρμοστεί στα σχολεία καλύπτοντας ένα σοβαρό κενό στη μέχρι τώρα εκπαίδευση των

μαθητών με ΕΕΑ.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Burton, N. (2018). *Creating Effective IEPs A Guide to Developing, Writing, and Implementing Plans for Teachers*. Los Angeles: Sage Publications.
- Education for All Handicapped Children Act of 1975, Pub. L. No. 94-142, 20 U.S.C. § 1401 (1975).
- Goldman, S. E. & Burke, M. M. (2016). The Effectiveness of Interventions to Increase Parent Involvement in Special Education: A Systematic Literature Review and Meta-Analysis. *Exceptionality*, 25(2), 97-115. <https://doi.org/10.1080/09362835.2016.1196444>
- Heward, William L., Sheila R. Alber-Morgan and Moira Konrad. 2017. *Exceptional Children: An Introduction to Special Education* (11th ed.). New Jersey: Pearson.
- Hott, B. L., Jones, B. A., Rodriguez, J., Brigham, F., Martin, A., & Mirafuentes, M. (2021). Are rural students receiving FAPE? A descriptive review of IEPs for students with social, emotional, or behavioral needs. *Behavior Modification*, 45(1), 13–38. <https://doi.org/10.1177/0145445518825107>
- Moutavelis, A. G. & Tzivinikou, S. (2023). Orientation to Educational Change in Relation to the Implementation of the Individualized Education Program Model, In Sp.- G. Soulis, & M. Liakopoulou (Eds.), *Education in the 21st century: Contemporary challenges and concerns* (192-204). Cambridge Scholars Publishing.
- Pierangelo, R. & Giuliani, G. (2007). *Understanding, Developing, and Writing Effective IEPs*. California: Corwin Press.
- Smith, D. D., & Tyler, N. C. (2019). *Εισαγωγή στην Ειδική Αγωγή και Εκπαίδευση. Φέρνοντας την Αλλαγή*. (μτφ. Α. Γρίβα, επιμ. Α. Σ. Αντωνίου). Αθήνα: Gutenberg.
- Wilmsursh, L. & Brue, A. (2018). *The Complete Guide to Special Education: Expert Advice on Evaluations, IEPs, and Helping Kids Succeed* (3rd Ed.). NY: Routledge.
- Αναστασίου, Δ. & Μπαντούνα, Α. (2007). Ανάπτυξη Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος για την Κοινωνική Ένταξη Μαθητή με Αυτισμό στο Γενικό Σχολείο. Στο Ε. Κολιάδης (Επιμ.), *1ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ειδικής Εκπαίδευσης* (τ. 2, σελ. 356-370). Αθήνα: Γρηγόρης.
- Γελαστοπούλου, Μ. & Ντεροπούλου – Ντέρου, Ε. (2020).

Ο σχεδιασμός και η εφαρμογή του Εξατομικευμένου Εκπαιδευτικού Προγράμματος νηπίων με αναπηρία στο πλαίσιο αρμοδιοτήτων των ΚΕΔΔΥ: απόψεις, εμπειρίες και προβληματισμοί υπό το πρίσμα της ενταξιακής εκπαίδευσης. Στο Π. Ορφανός (Επιμ.), 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο με Διεθνή συμμετοχή, της Εταιρείας Ειδικής Παιδαγωγικής Ελλάδος. Σύγχρονες Τάσεις και Προτάσεις στην Ειδική εκπαίδευση. 23-26 Νοεμβρίου 2017 (τ. δ', σελ. 31-50). Βόλος: Readnet Publications.

Κολιάδης, Ε. Α. (Επιμ.). (2010). Συμπεριφορά στο σχολείο: Αξιοποιούμε δυνατότητες, Αντιμετωπίζουμε προβλήματα. Αθήνα: Γρηγόρης.

Μουταβελής, Α. & Τζιβινίκου, Σ. (2019). Εξατομικευμένα Προγράμματα Εκπαίδευσης. Συνοπτικός Οδηγός για τις ανάγκες υποστήριξης των σχολείων στον σχεδιασμό και στην πράξη. Βόλος: Readnet Publications.

Μουταβελής, Γ. Α. & Τζιβινίκου, Σ. (2020). Μοντέλο Δημιουργία και Εφαρμογής Εξατομικευμένων Προγραμμάτων Εκπαίδευσης για μαθητές που φοιτούν σε Σχολικές Μονάδες Ειδικής Αγωγής & Εκπαίδευσης. Στο Π. Ορφανός (Επιμ.), 4ο Πανελλήνιο Συνέδριο με

Διεθνή συμμετοχή, της Εταιρείας Ειδικής Παιδαγωγικής Ελλάδος. Σύγχρονες Τάσεις και Προτάσεις στην Ειδική εκπαίδευση. 23-26 Νοεμβρίου 2017 (τ. δ', σελ. 19-30). Βόλος: Readnet Publications.

Μουταβελής, Γ. Α., & Τζιβινίκου, Σ. (2021). Αναγκαιότητα δημιουργίας του Μοντέλου Εξατομικευμένου Προγράμματος Εκπαίδευσης μαθητών που φοιτούν σε ΣΜΕΑΕ. Στο Δ. Καλαϊτζίδης (Επιμ.), Όψεις του σύγχρονου σχολείου: Η διαχείριση της σχολικής τάξης: Πρακτικά του Πανελλήνιου Διαδικτυακού Επιστημονικού Συνεδρίου (20-22 Νοεμβρίου 2020) (Τόμος 1, σελ. 76-88). 4ο ΠΕΚΕΣ Αττικής.

Νόμος Υπ' Αριθ. 2817/2000, ΦΕΚ Α' 78/14.03.2000, Εκπαίδευση των ατόμων με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και άλλες διατάξεις.

Παντελιάδου, Σ. (2011). Μαθησιακές δυσκολίες και εκπαιδευτική πράξη. Τι και γιατί. Αθήνα: Πεδίο.

Υπουργική απόφαση, 85317/Δ3, ΦΕΚ 2171, τ. Β'. (2019). Ωρολόγιο πρόγραμμα υποχρεωτικού και ολοήμερου προγράμματος Ειδικού Νηπιαγωγείου και Ειδικού Δημοτικού Σχολείου. Εφημερίδα της Κυβερνήσεως.

1^ο ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ ΕΙΔΙΚΗΣ ΑΓΩΓΗΣ

Πρακτικά Συνεδρίου 2024

Εκδότης: Εκδόσεις Σπυρόπουλος

ISBN: 978-618-82560-2-6

www.diathematiko.gr